

János király

Dürrenmatt
drámája
Szegeden

A János király — mondják — Shakespeare legrosszabb drámája. Tetszetős fordulat lenne, ha most azt írhatnánk, hogy Dürrenmatt életművében viszont a legjobb. Sajnos ez a hasonló című Shakespeare-eredetiből készült darab nem az. A világhírű svájci író tehetségének eredetiségét elsősorban Az öreg hölgy látogatása és a Fizikusok típusú drámák képviselik. Az Angyal és a Meteor típusú darabokban, amelyekhez a János király is tartozik, mindegyik idegen, főképpen brechti hatások oldják-mállasztják Dürrenmatt színházának sajátos karakterét.

A leglényegesebb különbség a kétfajta drámatípus között, hogy az egyiknek anyaga (Öreg hölgy) drámai, a másiké (János király) pedig epikus szerkezettel. Ennek megfelelően a konfliktus iva az előbbinél a kezdet és a vég között feszül tehát az egész konfliktust átfojga, a másiknál viszont ez az ív szétföredezik. Az író nem színdarab, hanem jelenetkonfliktusokkal dolgozik, sok kis drámát fűz egymásba, illetve rak egymás mellé. Ez a drámatípus manapság elfogadott, de feltétlenül az intenzitás, a hatás csökkenésével jár együtt.

Az egységet ebben a drámatípusban nem a dramaturgiai struktúra, hanem az anyag, a problematika biztosítja. Csakhamar ez nem drámai elv; ezt az egységet minden műfajtól megköveteljük, a verstől éppúgy, mint a regénytől. A János királyban az egységet az adja, hogy a darab egy politikai mechanizmus, a feudális hatalom működésével foglalkozik. Az író arról beszél — Anglia és Franciaország középkori hatalmi viszonyait elemezve — hogyan keletkeznek a háborúk, milyen okok hozzák létre, miképpen kerülnek egyeseke a hatalom csúcsaira, meddig és miért maradhatnak ott, továbbá, hogy ebben a világban mennyit ér az emberélet, s hogy mindebben milyen szerepet játszik a nép és így tovább.

Mindazt, amit ez ügyben eimond az író, elsősorban a háborúról, mélysegesen helyeselhetjük. Ha középszerű íróról lenne szó, elégedettek lehetnénk. Dürrenmatt azonban nem középszerű író, s ha arra gondolunk, hogy az Öreg hölgyben és a Fizikusokban Dürrenmatt mondott ki bizonyos dolgokat először a világon — az Öreg hölgyben például a pénz hatalmáról — mindez nem sok. Az igazság nyilvánvalóan nagyon fontos. De a színparon csak akkor válik izgalmassá, ha a mondanivaló eredetisége társul hozzá. A János királyból hiányzik az említett két dráma brutális eredetisége, megdöbbentő újszerűsége. S mivel ez az ilyen értelem nem jellemzően Dürrenmatt anyag ráadásul egy legyöngyített hatású drámai szerkezetben bontakozik ki, vitathatatlan, hogy a János király nem tartozik a

János király (Bicskey Karoly) és a Fattyú (Janka Béla)

svájci író legmarkánsabb darabjai közé.

Természetesen nem arról van szó, hogy ebben a drámban nincs semmi sajátosan dürrenmatti. Az író szerint a jó színház a cirkusz és a filozófia vegyülete, s a János királyban ez a két véglet, a színháznak ez a sajátos felfogása végig érvényesül. Bohóctrefákat idéző megoldások, s filozófikus ihletésű-tendenciájú jelenetek egyaránt találhatók a darabban, méghozzá oly számban és intenzitással, hogy szinte majdnem szétvetik a drámát. Vagy talán szét is vetik. Úgy tűnik, Dürrenmattnak ebben a darabjában nem sikerült megteremtienie a stíluszintézist. Lehet persze, hogy nem is akarta, s az is lehet, hogy ez a tarkaság csak az előadás ügyetlensége.

Az biztos, hogy az előadásnak, Komor István rendezésének — a szegedi együttes Magyarországon először vitte színre a darabot — egyik legnagyobb problémája éppen ez volt. Persze, különös ez. A stíluszintézis hiányát ugyanis sajnáljuk, de még inkább sajnáljuk volna, ha az előadás lemond azokról a dinamikus és bátrán harsány megoldásokról, amelyek Dürrenmatt színházához, a „cirkuszhoz” szervesen hozzátartoznak.

A rendezés másik nagy problémája lehetett, hogy ezt a feudális időkben játszódó drámát hogyan közelítse a mához. Dürrenmatt drámája a mához szól, de tényleg a középkorban játszódik. Nem lehet tehát a mába csak úgy egyszerűen áttansponálni. Jó, hogy az előadás erre nem tett kísérletet, azt az egy jelenetet kivéve, amelyben — felidézve Hruscsov emlékeztetés ENSZ-beli beszédét — János király csizmája sarkával csapkodja az asztalt. Azonkívül, hogy megnevetíti a közönséget, nincs tényleges funkciója ennek a mozzanatnak a drámban: kissé olcsó megoldás. A mondanivaló szól itt a mához, amely most azt a figyelmeltetést jelenti, hogy a világot értelemmel és humanummal kell kormányozni.

Az előadásnak jóformán minden terhe a sokszereplős dráma férfialakjaira nehezedett. A címszerepet Bicskey Karoly játszotta, igazán feudális barbárt formálva: vad volt, kegyetlen, mohó és ravasz. A vele szem-

ben álló, de valójában vele „egy vérből való” francia Fülöp szerepében Bágyörgyi Károly finomabb, elegánsabb. Az értelmet, a humanumot és valamiképpen a népet képviselő Janka Béla, mint Fattyú, szinte romantikusan lendültes. Iványi József, a bíboros alakjának megformálója, érzésünk szerint, nem eléggé egyházas; néhol szelídebb, néhol ki-méletlenebb lehetne. A háborúpárti Lipót Kátay Endre bemutatásában gátlástalanul és harsányan ostoba! Ezért jó. Komor László Lajos kitűnően eltalált karakter.

A női szereplők közül elsősorban a tragikus tónust képviselő Stefanik Irén Konstancia és Varga Irén vaskos Királynéja tetszett.

Gergely István jó játéktérrel biztosított monumentális hatású diszkrét a dráma tragikus atmoszféráját erősítették.

Ökrös László

Tankönyvek 16 millió példányban

A Tankönyvkiadó Vállalat az idén csaknem 800 féle könyv kiadását tervezi. Az ehhez szükséges papírmennyiség meghaladja a 4300 tonnát. Tankönyvek mintegy 15 millió példányban készülnek; 22 százalékuk új kiadás, 78 százalékuk pedig utánnyomás lesz. Körülbelül egymillió példányban látnak napvilágot egyéb pedagógiai művek: tanári segéd- és kézikönyvek, szakkönyvek stb.

Befejezik az általános iskolák nyelvi tagozatos osztályai részére a hetedikben és nyolcadikban szükséges francia, angol és német könyvek kiadását, az énekzenei tagozat rendszerben tanulóknál pedig az ötödikesek és hatodikosok kapnak új könyvet. A szakközépiskolások számára 38 féle új tankönyv kiadása kapott helyet az idei tervben.

Folytatják a hagyományos és emelt szintű szakmunkásképző iskoláknak szánt közismereti tankönyvek — ezek sorában a harmadik magyar irodalom, magyar nyelvtan, történelem és fizika — kiadását. Folytatják a nemze-

Igaza van Rózsa Gyulának a Népszabadságban megjelent cikkében: Kajári indultatos művész. Elég csak egy pillantást vetni például a művész vasárnap megnyílt vásárhelyi kiállításának képeire — ez a tárlat lényegében a nemrég zárult budapesti kiállítás anyagát tartalmazza, amelyről Rózsa Gyula is írt — a drámákat, komor gondolatokat, vergődést idéző parasztfekre, a pusztuló tanyákra, a tragikus nyugtalanságú fatörzsekre, hogy erről meggyőződünk. Leszámitva néhány szelídebb, lírikusabb fogantatású alkotást, Kajári egész életműve szenvedélyről, drámáról, indulatokról beszél.

Az említett cikk írójának azonban nem tetszenek ezek az indulatok. Nem tetszenek, mert — mint mondja — nem a mai valóságból erednek, hanem annak a már elavult parasztlátásnak formális folytatásából, amely a század elején a nagy vásárhelyiek, Tornyai, Endre és a többiek művészetét meghatározta. Ma már ennek a szemléletnek nincs alapja, nincs társadalmi indoklottsága, mivel azóta lezajlott a magyar történelem egyik legmélyebb változása.

Igaz lenne ez? Kajári Gyula mechanikusan-formálisan, visszalépve folytatja a hagyományokat, nem törődve a mai valósággal? De hiszen mi, akik nem most, e kiállítás képeinek tanulmányozása közben ismertük meg Kajári művészetét, hanem már jó tízezer éve figyelemmel kísérjük, tudjuk, hogy ez képtelenség. Kajarit úgy ismertük és ismerjük,

hogy a mai valóságon kívül az égvilágon semmi sem érdekl. Talán még a hagyományok sem — bár ez ügyben természetesen úgy lenne illetékes nyilatkozni. S most az a vád hangzik el ellene, hogy éppen azzal nem törődik, ami egész eddigi életét és művészetét kitöltötte.

Rózsa Gyula egy spekulatív struktúrát állít szembe Kajári művészetével. Ez a spekuláció így hangzik: mivel már lezajlott a magyar történelem egyik legmélyebb változása, a mai paraszti élet nem hasonlíthat a századvégi paraszti életre, s az indulat, amellyel a mai művész ezt az életet szemléli és ábrázolja, nem lehet azonos a századeleji művész indulataival. Igaz ez? Spekulatív-nagyon tetszetős. De hogy van ez a valóságban?

A valóság mást mutat. „A magyar történelem egyik legmélyebb változásának” létrehozásával, tehát a termelőszövetkezetek építésével csakugyan megteremtettük egy új és jobb életforma lehetőségét. De ezzel egyidőben nyilvánvalóan romboltunk is, mert ezt másképpen nem lehetett megcsinálni: leromboltuk a régi paraszti életformát. Az építés és a romlás együtt jelentkezett ebben a folyamatban, de úgy, hogy átléhető valóság-tartalma csak a romlásnak volt. Amikor a termelőszövetkezetek szerveztük, azok még, mint realitások, sehol sem voltak, hiszen éppen azért kellett létrehozni őket. A tésekben lehetett hinni, el lehetett őket képzelni, akár ábrándozni is lehetett róluk. Csak egyet nem lehetett: akkor valóságként átélni őket. A közös forma előnyei átléhető valóságként jóval később jelentkeztek.

Nyilvánvaló, hogy az említett romlás érzelmi következményekkel járt együtt. Ezek az érzelmek, különösen a folyamat kezdeti szakaszában, intenzíven, felfokozottan nyilvánultak meg. Pilanatnyi formáját, s nem végleges tartalmát tekintve nagyon hasonlított ez a századvégi parasztság érzelmi helyzetére. A kétségbeesés, a dráma, a riadalom nem volt kisebb, de — s ez a „legmélyebb változás” értelme

— a konfliktusok feloldása időben és térben is most közvetlen közelben volt. És — mint ismeretes — gyorsan meg is történt.

Kajári képei nem a regei mechanikus folytatását, utánzását jelentik tehát. Gondterhelte, gyöttrődő, komor férfiarcal, siró asszonyai ezeket a már elmúlt, de nemrég még nagyonis valóságos időköt idézik megrendítő drámaisággal és szenvedéllyel.

Érteimetlen ezeket az indulatokat szembeállítani a régiak indulataival. Mit akartak a régiak? Képeikkel tiltakoztak az ellen, amit láttak, amit átéltek. Azt akarták, hogy a parasztság, a nép kiemelkedjék abból az életformából és érzelmi helyzetből, amelyben addig élt.

Kajári is ezt akarta. Vagyis a megváltozott világnak megfelelően azt, hogy a romlás helyébe gyorsabban lépjen az építés, hogy az új életforma váljék minél előbb átléhető valósággá. Ezek jó indulatok. Miért kell hát ezért bírálni a művészt? Dicsérni kellene. Azért is, mert hiteles képet rajzolt a magyar parasztság életének egyik történelmi jelentőségű szakaszáról, s az okért az indulatokért is, amellyel mindezt végigcsinálta. Szemvédeleiben a nép sorsáért érzett felelősség nyilvánult meg. S van-e, ami művészt magasabbra emel, mint ha ezzel a felelősséggel dolgozik?

Ö. L.

Szellemi vetélkedő

Vasárnap került sor több helyütt az országban a szakmunkástanulók Győzelem útján jelszóval meghirdetett szellemi vetélkedőjének első elődöntőire.

Kecskeméten, Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye, valamint Szeged szakmunkástanulóinak legjobbjai indultak a szavalóversenyen: 40 fiatal állt a zsűri elé, hogy szépe versmondással megszerezze a jogot a vetélkedőbe való továbbjutáshoz.

Francia szerzők matinéja

Érdekesnek ígérkezett Lukács Ervin és a szegedi szimfonikusok vasárnapi matinéja. Debussy népszerű prelűdjé, az Egy faun délutánja, Mallarmé azonos költeményétől a festészeti impresszionizmusig szabad gondolati asszociációkat enged; Ravel ritkán hallható balkezes zongoraversenye — melyet a félkarú pianistának, Paul Wittgensteinnek írt 1931-ben — elsősorban a szólista „gyengébb kezének” bravúros megoldásaival kinnált csemegét; Bizet majd évszázadig talonban felejtett, a szó legszorosabb értelmében „hallhatatlan” C-dúr szimfóniája pedig a felfedezés izgalma sejtette.

Ennyi bevezetővárokozás után a koncert csak halvány reminiscenciákat hagyott a hallgatóban. Amiről a közreműködők nem tehetnek: Bizet szimfóniája még arnyképekben sem emlékeztetett a Carmen, az Arles-i lány vagy a Gyöngyháslázok eredeti hangú szerzőjére — a fiatal, tehetséges komponistavendék stílusteremtő házfeladatának felújítása alig nagyobb jelentőségű a dokumentumok karbantartásánál. Paradox, hogy éppen ennek előadásra sikerült legjobban. Debussy prelűdjé olyan unalmas volt, hogy így talán ugyanez az együttes sem tudná megegyezően eljátszani. A Ravel-koncert viszont, mindenekelőtt a Szegeden debütáló szolista, Fellegi Ádám jóvoltából, valamelyest kárpótolta a közönséget. Fellegi Ádám jóvoltából, valamelyest kárpótolta

a közönséget. Fellegi Ádám, bár billentése kissé keménynek tűnt, üzembiztos, invenciózus zongorista benyomását keltette.

Végül epilógusnak csak annyit: az elmúlt hetekben passzokodtak a zenekar tagjai, kevés próbalehetőséget kaptak a vendégkarmesterekkel. Így hiába tanulják

Zenei naptár

meg kottaszerinti hűséggel a darabokat, nincs idejük fel dolgozni a dirigensek különleges szempontjait, kíváncsimaik. Lehet, a vasárnapi koncert is ennek látta kárát? Jó lenne erről a szervezési problémáról az illetékeseknek már most, a kezdetek kezdetén érdemben tárgyalni.

Bárdos Lajos köszöntése

„Vedd észre, hol a cél, Vedd észre, hol a fény” — harsogta az összkar Bárdos Lajos pálcája nyomán, a szombat esti koncert fináléjában, a Munka dicsőítését. A hetvenes évek mester, akit karvezető-pedagógus és éneklődiák egyazon tisztelettel szólított: tanár úr, leplezetlen elfogódottsággal köszönte meg műveinek szegedi gálaestjét. A központi egyetemi épület aulájában 12 iskolai és üzem kórus a mester legismertebb kompozíciójából állított össze születésnapra csokrot — tizenéves kisdalok és meglehetősen munkásdalosok — egy életmű karcsú makettjével tisztázó, őszinte ajándékot.

A formális koncertkritikát most egyszerű krónikaírárs helyettesítte. A pályatárs Vaszó Viktor rövid felköszöntője az induló évek emlékeztet: évtizedekkel ezelőtt együtt ültek a zeneka-

ri pultnál. A terjedelmes műsorban a Béke utcai általános iskola kórusát Erdős Jánosné, a Tanárképző Főiskola I-es gyakorlati iskolájának kórusát dr. Baranyai Albertné, a textilipari szakiskola énekkarát Monoki Lajos, a DEMASZ Erkel kórusát Szalay Miklós, a szövetkezetek Várady Zoltán, az egyetemi kamaragyűjtést Szécsi József, a Bartók Béla művelődési központ kamarakórusát Kardos Pál és Rozgonyi Éva, a Rókusi általános iskola énekezenek tagozatát Kalmár Ferencné, a Radnóti gimnazistákat Joó Ete, a MÁV Házának énekkarát Erdős János, a zeneakadémia szegedi tagozatának énekkarát Delley Józsefné, a Szakszervezetek Általános Munkaskórusát pedig dr. Mihálka György vezényelte

N. I.

Bíróság előtt a rendőrgyilkos és társai

A fővárosi bíróságon hétfőn megkezdődött a rendőrgyilkos és társai bűnügyének tárgyalása. A vádlottak padján három ülnek: a 29 éves, többszörösen büntetett előéletű Sági István, a 19. évében levő Berényi Sándor segédmunkás és a 18. évében levő S. Lajos fiatalkorú, valamennyien balatonkenesei lakosok.

A vádirat megállapítása szerint Sági István, aki különböző bűncselekmények miatt már 8 évet töltött börtönben, tavaly nyáron önkényesen kilépett győri munkahelyéről, ahol ácsként dolgozott. Azóta csa-

vargó életmódot folytatott, s részben egyedül, részben társaival együtt az ország különböző részein sorozatos bűncselekményeket követett el. Ezek megvalósításában gátlástalanul, válogatás nélkül, kitarító következetességgel és elszántsággal járt el. Rablás, betöréses lopás, szemérem elleni erőszak, erőszakos nemi közösülés, sikerkasztás, löfleggyverrel való visszaélés, jogtalan gépjárműhasználat szerepel a többi között bűnlajstromán. A leg súlyosabb bűncselekményt tavaly október 24-én Balota-szállás határában követte el Sági és Berényi. A soroza-

tos bűncselekmények miatt körözött Sági kézrekerítésére nagy apparátussal folyt a nyomozás. Sági végül is Berényivel Romániába akart szökni. Az őket üldöző rendőrök elől menekülve Berényi — mint annak idején jelentették — lopott vadászgégyverrel — Sági felhívására — halálosan megsebesítette Börcsök András rendőrtörzsrőrmestert. Berényit a helyszínen elfogták, Ságinak azonban sikerült átszöknie Romániába. Ott később elfogták és áadták a magyar hatóságoknak.

A tárgyalás előreláthatólag hosszabb ideig tart.

KEDD,
1970. MÁRCIUS 10.

DÉLMAGYARORSZÁG 5